

Кіровоград: ПП «Поліграф-Терція», 2004. – С. 104-105.

4. Іванко А.Б. В.О. Сухомлинський, І.Г. Ткаченко: діалог самодостатніх педагогічних систем / А.Б.Іванко. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2003. – 60 с.

5. І.Г.Ткаченко: людина, педагог, науковець (3 досвіду роботи відділу освіти Знам'янської районної державної адміністрації). – Знам'янка, 2004. – 43 с.

6. Калініченко Н.А. Василь Сухомлинський, Іван Ткаченко, Олександр Захаренко: концепти продуктивної педагогіки / Н.А.Калініченко. – Кіровоград, 2013. – 188 с.

7. Ніколаєнко С.М. Зірка першої величини / С.М.Ніколаєнко // Спогади про І.Г.Ткаченка. – Кіровоград: ПП «Поліграф-Терція», 2004. – С. 7-10.

8. Постельняк А.І. І.Г. Ткаченко як методист наставник / А.І.Постельняк // Спогади про

І.Г.Ткаченка. – Кіровоград: ПП «Поліграф-Терція», 2004. – С. 59-64.

9. Розенберг А.Я. Педагог з великої літери / А.Я.Розенберг // Спогади про І.Г.Ткаченка. – Кіровоград: ПП «Поліграф-Терція», 2004. – С. 37-40.

10. Спогади про І.Г.Ткаченка. – Кіровоград: ПП «Поліграф-Терція», 2004. – 132 с.

11. Ткаченко І.Г. Богданівська середня школа імені В.І. Леніна / І.Г.Ткаченко. – К.: Рад. школа, 1975. – 276 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Дереш Валентина Станіславівна – аспірант кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету.

Коло наукових інтересів: особливості соціалізації дітей в сім'ї на різних етапах розвитку України.

УДК 34::316.64]167.1:355.354-057.875

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ КУРСАНТІВ ЛЬОТНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Олександр ДОВГИЙ (Кіровоград)

Ключовою проблемою для нашої країни залишається проблема взаємодії держави, суспільства й особистості. Тип співвідношення цієї тріади існує не тільки як деяке об'єктивне явище, але й відбивається у свідомості людей, в їх уявленнях про владу та закон, про власні права, в їхніх оцінках будь-яких подій, що відбуваються в цій галузі. Саме тому формування правосвідомості особистості є основою розвитку громадянського суспільства. Авіація є однією з тієї сфери суспільної діяльності, яка більш ніж інші вимагає загальноосвітніх, національних стандартизованих та нормативних положень і правил. Нові історичні умови вимагають зміни правосвідомості майбутніх авіафахівців на якісно новій основі, тому особливого значення набуває проблема правового виховання, формування правосвідомості та правової культури курсантів льотних навчальних закладів (ЛНЗ). Саме правова освіта покликана забезпечити правову соціалізацію особи через систему правових знань і розвиток правового мислення, формування ставлення курсантів до правових норм як внутрішньої цінності. Процес формування правової культури курсантів передбачає свідоме сприйняття та засвоєння ними правових знань як особистісних цінностей і втілення їх у правову поведінку.

Слід відмітити, що ряд дослідників приділяли багато уваги питанням правового виховання, правової культури, правосвідомості у майбутніх фахівців розглядали у своїх працях науковці В. В. Копейчиков, С. С. Сливка, Г. П. Давидов, О. Ф. Скакун, М. М. Фіцула,

В. В. Головченко, М. М. Фібула та інші. Аналіз праць названих авторів показав, що незважаючи на наявні здобутки у розв'язанні проблеми правової культури, на даний момент недостатньо досліджено проблему формування правової культури курсантів ЛНЗ у процесі професійної підготовки.

Метою та завданням даного дослідження є уточнення сутності поняття правової культури, проаналізувати особливості формування правової культури курсантів ЛНЗ.

Виклад основного матеріалу. Широке охоплення проблем формування правосвідомості курсантів ЛНЗ говорить про те, що загальнопедагогічний підхід до сутності правової культури виходить за межі юридичного факультету й поширюється на курсантів усіх спеціальностей ЛНЗ. Правова культура передбачає, з одного боку, необхідність володіння обов'язковим обсягом правової інформації, а з іншого – відповідальне ставлення до неї та готовність і вміння здійснювати правове виховання в процесі професійного і особистого спілкування з співробітниками. Механізм правового регулювання складається із системи засобів, кожен з яких має своє призначення для регулювання суспільних відносин [1].

Освітній процес університету проектується з урахуванням культурних функцій освіти. Культурологічний зміст освіти є джерелом становлення особистості майбутнього фахівця, а озброєння правовими знаннями і вироблення відповідної правової поведінки є, таким чином, невідкладним завданням усієї системи освіти і

виховання. З залученням індивіда до системи правового навчання і виховання, котра покликана озброїти його необхідними правовими знаннями й соціальними нормами, усвідомлені операції дій перетворюються на внутрішні засоби засвоєння значень. Відкриваються широкі можливості для оволодіння узагальненими значеннями (всезагальними ідеями), тобто поняттями. Відтак, над чуттєвим рівнем свідомості надбудовується всезагальний рівень. [3]

Поняття «правова культура» увійшло в науку на початку ХХ століття. Узагальнюючий аналіз визначень, представлених Е. Аграновським, В. Камінською, Н. Подберезкім, О. Скакун, І. Фарбером та іншими, дозволяє визначити правову культуру, як глибоке знання джерел права, правильне розуміння завдань правового регулювання, позитивне ставлення до права та його застосування в повсякденному житті. На зв'язок між правовою культурою людини та його ставленням до виконання своїх професійних і громадянських обов'язків звертали увагу Х. Гучерієв, Н. Кайзерів, А. Нікітін, А. Семітко та інші.

Н. Подберезкій, на нашу думку, найбільш чітко розкриває поняття правової культури фахівця та представляє його, як відносно стійке структурне поєднання інтелектуально-вольових і морально-психологічних, інтегрованих між собою, складових, які, злагоджено і гармонійно взаємодіючи, проявляються у концептуальній, професійній діяльності і в особистому житті. [4]

Під правовою культурою курсанта ЛНЗ, ми розуміємо інтегративну особистісну якість, що характеризується ціннісним ставленням до права, усвідомленим застосування правових знань у професійній діяльності, що ґрунтується на інтелектуальних, моральних, рефлексивних та комунікативних якостях особистості.

Слід зазначити, що основу формування правової культури майбутніх авіафахівців складають наступні загальноосвітні дисципліни, що вивчаються в процесі навчання у ЛНЗ: теорія держави та права, історія держави та права, конституційне право України та зарубіжних країн, цивільне право тощо. Блок спеціальних правових дисциплін включає повітряне право України, міжнародне повітряне право, митне право, розслідування авіаційних подій, міжнародні повітряні перевезення та інші.

У самій суті правового виховання особистості авіафахівця ми бачимо культурологічні принципи, тобто такі, які завжди передбачають прояв зусиль розумового, емоційно-чуттєвого характеру. Логіка аналізу процесу формування правової культури

особистості курсанта ЛНЗ потребує розгляду його через професійну авіаційну діяльність.

На наш погляд, правова підготовка авіафахівців є не окремою частиною цілеспрямованого, спеціального, організованого, впливу на курсантів, а інтегрованою складовою частиною всього навчально-виховного процесу, який за своєю суттю має глибоке культурологічне походження. Взявши за основу праці О. Безбородого, Н. Подберезкого, О. Скакун [5]:, ми представили такі складові правової культури особистості курсанта ЛНЗ:

1. Правосвідомість і правове мислення ;
2. Правомірна поведінка ;
3. Результати правомірної поведінки і правового мислення.

У процесі правової підготовки курсантів ЛНЗ спираючись на праці Н. Подберезкого, ми виділяємо такі рівні, яких досягає майбутній авіафахівець в міру оволодіння юридичними знаннями, вміннями та навичками, а також професійно важливими якостями:

1. Правове знання – представляється, як запам'ятовування і відтворення інформації, що включає термінологію, факти, класифікації, методологію, теорії, закони і принципи.

2. Розуміння – розглядається, як правові знання курсанта ЛНЗ, які дозволяють йому вступити в професійний контакт і користуватися наявною інформацією. Характеризується розумінням, осмисленням та інтерпретацією юридичної інформації.

3. Застосування визначає вміння майбутнього фахівця авіаційної галузі самостійно застосовувати правила, методи, закони і принципи повітряного права.

4. Аналіз – представляється, як уміння розбивати правову інформацію на фоні основної діяльності на частини і розуміти взаємозв'язок між ними.

5. Синтез позначає вміння майбутнього фахівця авіаційної галузі об'єднувати правову інформацію, комбінувати її елементи, щоб отримати і прийняти правильне рішення.

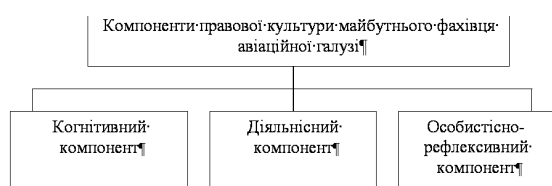
6. Оцінка дозволяє майбутньому фахівцю авіаційної галузі виробляти судження про конкретні результати прийнятих ним рішень та здійснених дій.

Правова культура курсанта ЛНЗ (загальна та спеціальна - професійна) сприяє виробленню культурного стилю правомірної поведінки, який формується залежно від [4]:

1. Ступеня засвоєння і вияву цінностей правової культури світової авіації;
2. Специфіки професійної діяльності авіафахівців;
3. Індивідуальної неповторності творчості кожної особистості.

Визначивши й уточнивши загальні поняття правової культури особистості, як соціального

феномену та складовою моделі особистості авіафахівців, ми вважаємо, що правова культура майбутнього фахівця авіаційної галузі може бути представлена, як компонент тезауруса професійного інтелекту фахівця авіаційної галузі, що включає юридичні знання вміння та навички, а також професійно важливі якості, дозволяють приймати і реалізовувати рішення на міжнародних повітряних трасах в очікуваних умовах та екстремальних ситуаціях. Схематично структуру правової культури майбутнього фахівця авіаційної галузі нами представлено на рис. 1.

Рис.1. Структура правової культури майбутнього фахівця льотної галузі

У когнітивному компоненті представлені знання щодо аспектів повітряного права, які відображені в правосвідомості майбутнього фахівця авіаційної галузі, а також професійне правове мислення, що включає системність, швидкість, логічність, аналітичність.

Діяльнісний компонент представлений навичками і вміннями прийняття правових рішень на тлі основної діяльності в умовах інформаційної та психологічної переваги, дефіциту часу. Вказаний компонент також містить навички та вміння організації діяльності екіпажу, етики та культури спілкування, проведення ділових переговорів.

Особистісно-рефлексивний компонент дозволяє розвинути у льотного складу професійно важливі якості: особистісні, емоційно-вольові, психофізіологічні. Особливу увагу приділено формуванню мотивації, емоційної стійкості і самоконтролю (рефлексії).

Рефлексія розглядається нами в якості основного професійного вміння в структурі правової культури майбутнього фахівця авіаційної галузі при здійсненні правозастосовної діяльності. Вона регулює включення механізмів самооцінки, самоаналізу, самоврядування правозастосовним процесом, які допомагають майбутньому авіафахівцю адекватно осмислити й оцінити даний процес.

Ґрунтуючись на дослідженнях в області культурологічного підходу [2], нами виділено такі функції правової культури майбутнього фахівця авіаційної галузі. Пізнавальна функція спрямована на поглиблення правових знань, навичок і вмінь майбутнього авіафахівця, розвиток правосвідомості та правового

мислення. Адаптивна функція виражається в соціально-правовій активності особистості та пристосуванні її до умов середовища міжнародного повітряного поля (правова соціалізація особистості). Регулятивна функція міжнародної правової культури дозволяє майбутньому авіафахівцю співвідносити громадські та особисті інтереси, реалізуючи їх у рамках законності. Комунікативна функція забезпечує спілкування командира повітряного судна з членами екіпажу, з безпосередніми учасниками польоту і організаційними структурами авіаційної сфери. Вона існує через це спілкування і впливає на нього.

Висновок. Підвищення рівня безпеки польотів і ефективна діяльність керівництва авіаційних підприємств єдиний взаємозалежний органічний процес, в якому міжнародна правова культура авіаційного персоналу є основоположним і незамінним елементом.

У нашому розумінні формування правової культури у майбутніх фахівців авіаційної галузі має бути побудовано так, щоб передаванні правові знання, вміння та навички, а також професійно важливі якості ставали об'єктом ціннісної орієнтації особистості фахівця.

На основі проведеного аналізу педагогічної літератури, статистики авіаційних подій та інцидентів, а також специфічної літератури з аспектом повітряного права було встановлено, що процес традиційної правової підготовки потребує суттєвого вдосконалення, оскільки не містить культурологічного підходу та не конкретизовано по цілям і завданням, що дозволило нам зробити висновок про педагогічну основу проблеми.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Голосніченко І.П. Правосвідомість і правова культура у розбудові Української держави // Право України. – 2005. – №4. С. 24–25.
2. Ильенков Э.В. Философия и культура / Эвальд Васильевич Ильенков. – М.: Политиздат, 1991. – 462 с.
3. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Николаевич Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – С. 105.
4. Подберезський М.К. Правова культура майбутнього вчителя / Микола Кіндратович Подберезський – Харків: Основа, 1997. – 220 с.
5. Подберезский Н.К., Скакун О.Ф. Теория права и государства. – Харьков: Основа, 1997. – 496 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Довгий Олександр Васильович – аспірант Кіровоградської льотної академії Національного авіаційного університету

Коло наукових інтересів: педагогіка вищої школи; формування правової культури майбутніх фахівців авіаційної галузі.